

**"Fa cent trenta anys, després de visitar el país de les meravelles,
Alícia va entrar en un mirall per descobrir el món del revés.
Si l'Alícia renaixés en els nostres dies, no li caldria cap mirall: n'hi hauria prou
amb que tragués el cap per la finestra"¹**

Eduardo Galeano

Una altra educació és possible!

(article publicat a la revista Guix, maig 2003)

No ens falten motius per a pensar que ens hem convertit en el món a l'inrevés al que fa referència Eduardo Galeano. N'hi ha prou amb treure el cap per la finestra o, si es prefereix, realitzar l'acte de masoquisme quotidià que suposa llegir el diari per a comprovar que vivim en un món de miralls on l'esquerra és a la dreta i el cap als peus.

Des que va finalitzar la Segona Guerra Mundial hem sofert prop de 150 conflictes armats, la majoria dels quals s'han desenvolupat en els països empobrits. Al llarg del segle XX van morir més de 110 milions de persones a causa de la guerra i avui, quan els guardians del planeta tornen a alçar la seva veu en nom de la *guerra justa*, hem de recordar que prop del 90% de les víctimes dels conflictes armats són civils.

Vivim en un món que s'obstina en recordar-nos que *si vols la pau, prepara't per a la guerra*; però des de tots els racons del planeta cada vegada són més les persones que es rebel·len contra aquesta realitat; cada vegada és més la gent que convençuda de què un altre món és possible, exigeix que s'escolti la seva veu i crida: *si vols la pau; prepara-la!*

A més de la violència directa existeix un altre tipus de violència que encara resulta més greu per ser més quotidiana i generar més mort i patiment. És la que coneixem com violència estructural, que inclou un llistat d'injustícies com la fam, l'analfabetisme, l'atur, la misèria, la discriminació de la dona, el racisme, la precarietat o les despeses militars.

---

¹ Eduardo Galeano, *Patas arriba. La Escuela del mundo al revés*. Siglo XXI de España Editores, 1998.

En aquest context l'educació juga un paper transcendental. Un protagonisme que passa per transformar la cultura de la violència i conrear una nova cultura de la pau basada en el respecte a la vida i la dignitat de l'ésser humà, el rebuig a tot tipus de violència i l'adhesió als principis de llibertat, justícia i convivència. Per a aconseguir-ho hem de tenir en compte que l'educació és un procés en el qual intervenen múltiples actors socials i que no pot ni ha de ser neutre. Com deia Albert Einstein: *"la única actitud que no podem tenir és la d'observadors ... el destí de la humanitat serà aquell que nosaltres li preparem"*. Si ens plantejem l'educació com un acte conscient en el qual hem de saber cap a quin model de societat i d'ésser humà volem apuntar, és important que ens comprometem en aquest procés no només com educadors i educadores, sinó sobretot com a persones.

Si relacionem els esmentats conceptes de pau i educació, podem entendre que el compromís de l'educació per la pau significa treballar per un procés educatiu destinat a aprendre a afrontar tant els conflictes quotidians des d'una opció noviolenta, com d'implicar a l'alumnat en un procés de transformació cap a una societat més justa, allunyar el perill de la guerra i posar fi a l'espoli dels països empobrits.

Per tal de fer-ho possible l'educació per la pau aposta per la coherència entre els continguts, la metodologia, les actituds i les estructures. En aquest sentit, alguns dels principis que podrien definir l'educació per la pau són²:

1. Pren partit en el procés de socialització per valors que encoratgin el canvi social i personal.
2. Qüestiona el propi procés d'aprenentatge allunyant-se de la concepció tradicional de l'ensenyament, el que Paolo Freire va definir com la *concepció bancària*³ de l'educació i per tant, com alguna cosa que es transmet i on l'alumnat és tan sols un recipient sobre el qual el professorat aboca la seva veritat. És a dir, cal entendre l'acte educatiu com un procés actiu - creatiu en què l'alumnat és agent viu de transformació.

---

² Adaptació dels punts que apareixen a: *Educar para la paz. Una propuesta posible*, Seminario de Educación para la Paz. Los libros de la Catarata, Madrid 2000.

³ Paulo Freire, *pedagogía del oprimido*, siglo XXI editores, 16ª edición, juny 2002

3. Posa l'èmfasi tant en la violència directa com en l'estructural, i promoure formes d'organització no autoritàries, que motivin la capacitat crítica, la desobediència, el propi desenvolupament.
4. Fa coincidir el què i el com. Es tracta d'arribar a continguts diferents a través de mitjans alternatius, fent del conflicte i de l'aprenentatge de la seva resolució noviolenta un punt central. L'educació per la pau és partidària d'una metodologia socioafectiva perquè entén que només allò que es viu es pot aprendre. Del que es tracta és d'obtenir una experiència en primera persona que ens acosti a la realitat sobre la que volem treballar. Després avaluarem com ens hem sentit; investigarem les vinculacions entre el que hem viscut i el nostre entorn immediat; i finalment buscarem un compromís transformador per tal de respondre la pregunta: ¿què podem fer, tant individual com col·lectivament, per transformar aquesta realitat? A més dels jocs i dinàmiques participatives, aquesta metodologia compta amb el suport de tècniques de visualització com els jocs de rol i de simulació, el teatre, els titelles, etc.
5. Posa tanta atenció al currículum explícit com al currículum ocult, és a dir, a la forma d'organitzar la vida a l'escola. Aquesta ha de ser coherent amb els continguts i els valors que es volen transmetre. En aquest punt vull insistir que no existeix l'educació neutral. Pensar que som neutrals suposa educar pel conformisme, perquè les coses es quedin com estan. Sempre estem educant en una sèrie de valors, que es poden compartir o no, però que s'han de fer explícits deixant espai per la discordança i la desobediència. Com se sap, el fet d'haver d'enfrontar-se dia a dia i durant una sèrie d'anys a les expectatives i rutines institucionals de l'escola suposa un ensenyament i un aprenentatge tàctic de normes, valors, hàbits i disposicions. La convivència, la participació, l'empatia, la solidaritat i altres valors alternatius s'han de viure amb l'exemple.

Es tracta, en resum, d'aprendre a pensar i actuar d'una altra manera. Una qüestió que ha de superar el discurs de l'alumne acrític i obedient i que no planteja la pau com alguna cosa utòpica, sinó com un procés pel qual s'anirà passant de la desigualtat a la igualtat, de la injustícia a la justícia, de la indiferència i el conformisme al compromís i a la consciència crítica.

Però de res no serviria l'educació per a la pau si el seu discurs es quedés tan sols en una desfilada de bones paraules i intencions. S'ha d'acompanyar d'acció pràctica, d'una acció encaminada a decidir entre tothom el model educatiu que volem. Un compromís que cal situar ben lluny dels interessos de la llei de presumpte "*qualitat*", que vol reduir la participació dels claustrals i alumnes d'acord amb una idea *selectiva* i *elitista* de l'educació.

Educar en i per al conflicte

Majoritàriament es rebutja la violència directa com a model, però no obstant això, es desconeixen opcions alternatives per afrontar els conflictes. Això provoca que, tot i aquest rebuig, la violència segueixi sent una forma massa habitual d'abordar els conflictes, quan no es recorre a altres postures igualment negatives com la submissió o l'evasió.

En aquest sentit l'educació per a la pau planteja com un repte educar en i per al conflicte. Un repte que es concreta en temes com:

- 1) La necessitat de descobrir la perspectiva positiva del conflicte. El diccionari Pompeu Fabra defineix el conflicte com una "*contesa hostil*" i afegeix: "*situació donada per una discordança entre les tendències o els interessos d'algú i les imposicions externes*". Cal superar aquesta concepció negativa del conflicte, que té la seva arrel en l'associació entre conflicte i violència, i crear les bases per entendre'l com una palanca de transformació social i de les relacions humanes cap a majors cotes de justícia. Descobrir que els conflictes són una oportunitat educativa, per a aprendre a construir altre tipus de relacions, així com per a preparar-nos per a la vida, aprenent a fer valer i respectar els nostres drets de forma no violenta. Si entenem que el conflicte és connatural i inevitable de res no servirà mirar d'evitar-lo o amagar el cap sota l'ala. Per contra, cal sortir-hi al seu pas per tal de transformar-lo.
- 2) Aprendre a provenir⁴, analitzar i transformar els conflictes des de la seva complexitat. El primer objectiu que ens plantejem és el de facilitar eines, habilitats i estratègies, que ens permetin enfrontar els conflictes quan encara estan en els seus

---

⁴ Sovint quan parlem de prevenció de conflictes ho fem per destacar la necessitat d'evitar-los. Per això preferim parlar de provenció, com el període d'intervenció en els conflictes que es genera abans que no esclati la crisi.

primers estadis: generar un clima d'estima i confiança, afavorir una comunicació efectiva, activa i empàtica, establir processos que permetin prendre les decisions per consens i fomentar la cooperació entre els alumnes. En un següent pas, aprendrem a analitzar i negociar separant els tres components presents en tot conflicte: les persones involucrades, el procés o forma d'abordar-lo i el problema o necessitats antagòniques en disputa. Sovint ens oblidem de fer aquesta diferenciació i ataquem a les persones i no l'arrel del conflicte. Així és habitual escoltar referències a alumnes conflictius o a centres conflictius. Si assumim que l'alumne és qui té el problema, no serà difícil acabar per pensar que l'alumne és el problema. D'aquesta manera el més fàcil és eliminar l'alumne. En l'àmbit educatiu això passa per la sanció o el càstig. No crec que els centres hagin de viure en l'anarquia i mai no he defensat la impunitat. Per contra, entenc que és important compartir una sèrie de normes consensuades amb els alumnes, ja que tots i totes necessitem referents, però si aquestes normes estan destinades a atacar les persones mai no resoldrem el problema, les necessitats antagòniques en disputa. Què cal fer, doncs, quan s'incomplixen les normes consensuades? L'alternativa podria passar per anar a l'arrel del conflicte a través d'una proposta de reposició que passi del reconeixement del mal que s'ha causat, la responsabilitat en l'acció i la reparació del dany.

- 3) Un cop arribat a aquest punt mirarem de trobar solucions creatives que ens permetin enfrontar els conflictes sense violència, sense destruir a una de les parts i amb la força necessària per arribar a solucions en les quals tots i totes guanyem, i podem satisfer les nostres necessitats.

D'aquesta manera potser encara som a temps de rectificar i qui sap si quan l'Àlícia torni a treure el cap per la finestra es trobarà amb un món més just. Si no és així, haurem de continuar caminant perquè, com deia Galeano, al final "*actuar sobre la realitat i canviar-la, encara que sigui una miqueta, és la única manera que tenim de provar que la realitat és transformable*"

Carles Vidal Novellas
*Periodista i coordinador del programa
d'educació de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB.*

